

La irrupció a la necròpolis púnica del Puig d'es Molins

Per JOAN RAMON TORRES

És de tots conegut l'abandó que sofreix el Puig d'es Molins, necròpolis púnica utilitzada ja el segle VII a. de J. i fins el III de la nostra era, d'una importància que no pot copsar un article sinó llibres i llibres.

Sovent, en el Diari, apareixen queixes entorn d'aquest mal estat de conservació, no ocasionat pel temps sinó per la pròpia ignorància. Incidint en la preocupació d'aquest restringit nombre de persones que veuen en aquestos *forats*, que són les sepultures púniques, no pols i pedres, ans el record d'una època de la qual tot qui es vulgui dir eivissenc hauria de sentir-se orgullós, public aquest article amb l'única intenció de posar a un nivell de coneixement més general, i de manera més o menys aproximada, els antics límits de la necròpolis.

Procediré breument a descriure els agents principals de la creixent irrupció a la necròpolis dividint-ne les zones destruïdes més importants en tres sectors: A, B, C.

A) Un vell camí que passa per la part de dalt del Puig i les cases que el voregen estan aficats de ple dins la zona d'enterraments, i com és de pensar, n'han destruït gran nombre; els veïns, d'altra banda, bé s'han ocupat a convertir en femers particulars els enterraments que no han estat destruïts.

Una extensa part del vessant sud-est està ocupada per la zona militar i, pel que veim, després de la seua netejada sistemàtica, també ha estat bon lloc per a la porqueria.

B) El carrer Arxiduc Lluís-Salvador fa una volta que entra de ple en la zona monumental; encara a la seua vorera, observam clarament formes de cambres i entrades d'hipogeus, devora els forats dels barrumbins que els destruïren. Els hipogeus s'estenien també a l'altra

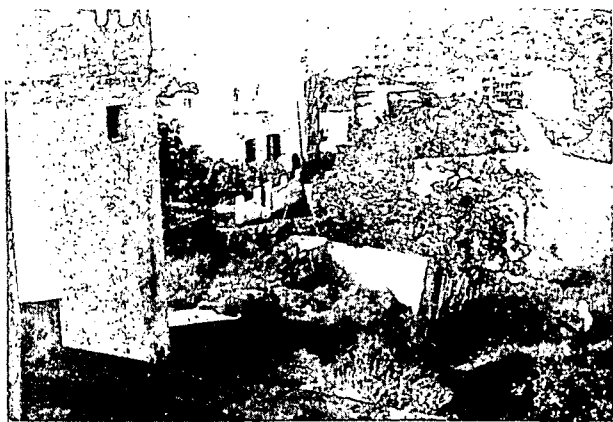
banda del carrer i han desaparegut, absorbits per edificis com el que ocupa el de l'Aliança Francesa, sense que mai haguessin pogut ser adequadament excavats.

C) La necròpolis s'allargava per la planúria contigua al nord del Puig fins a passada la Via Púnica, que és on s'han produït les destrosses més importants.

En aquella zona ja tenim una clínica que quasi entra dins el que es considera monument nacional. Entre la clínica i el Museu Arqueològic hi ha un campet, propietat de l'Ajuntament, el subsòl del qual està completament trepanat per hipogeus, baldament exteriorment no se'n divisi cap, per tal com les seues entrades estan tapades per la terra d'afuvió, que abasta prop de dos metres d'altària. El tret de la Via Romana paral·lel al dit descampat estava també ocupat per la necròpolis. En són bona prova les nombroses boques d'accés als hipogeus que s'hi veuen seccionades.

Seguim endinsant-nos cap al nord i trobam les primeres cases i un solar el sòl del qual fou rebaixat i actualment està ple de fems i taulons, i deixa veure encara les empremtes de la necròpolis. Aquest solar està aferrat a l'esquerra del celler anomenat Can Partit; a l'altra banda de Can Partit fa poc temps construïren un edifici, i els seus fonaments posaren al descobert un nombre increïble d'enterraments, algun dels quals, encara que no s'hagués salvat del sempitern saqueig àrab, em semblà que tampoc no havia estat excavat per arqueòlegs oficials.

Dins la zona delimitada en el plànol com a extensió primitiva, les tombes s'estenien de manera compacta, aferrades unes a les altres i envaint completament els terrenys; per això qualsevol edificació de les moltes que

Part superior de la necròpolis: un exponent claríssim del desastre.

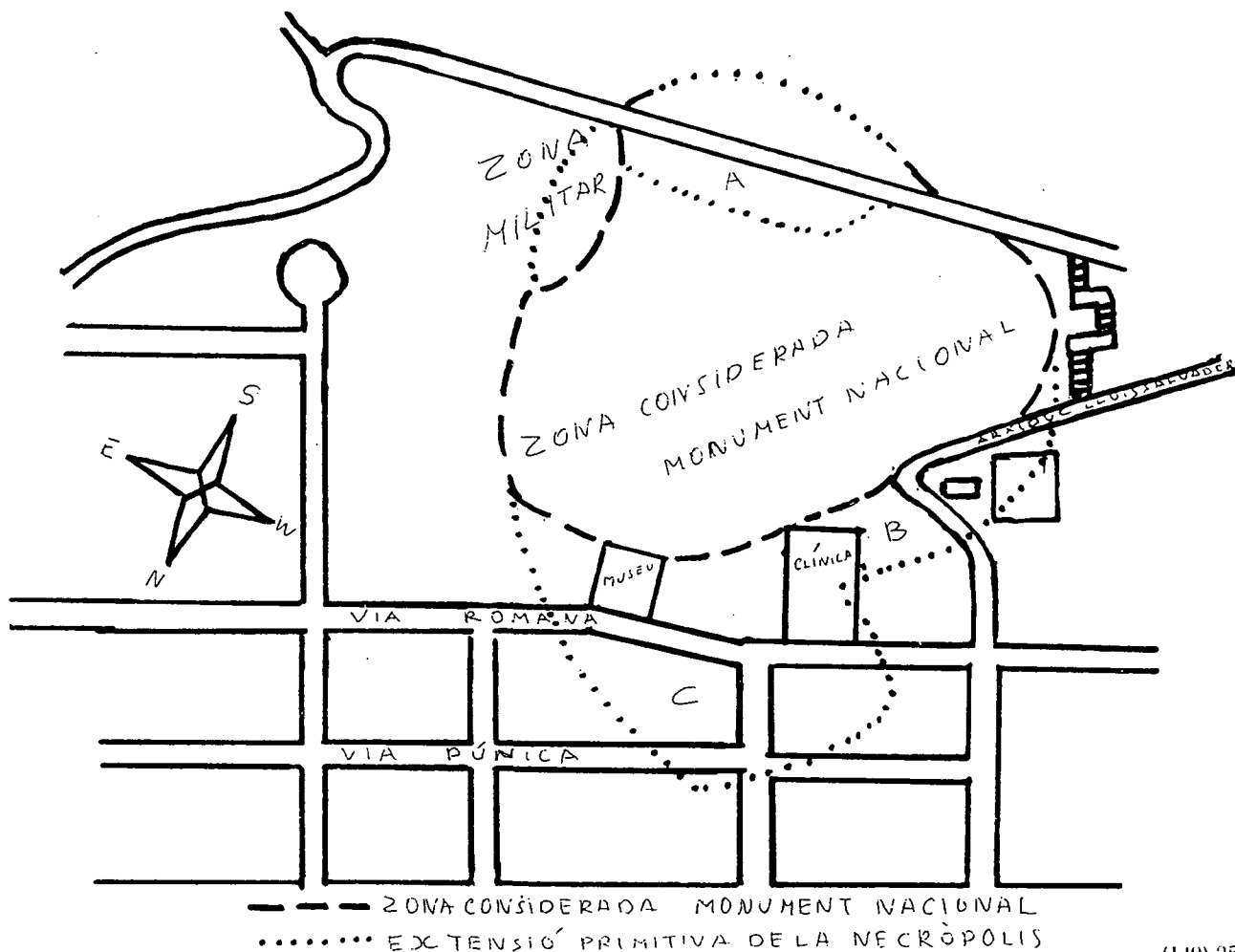
Detall del tancó d'una casa particular, on s'observen perfectament les restes d'hipogeus.

s'hi troben ha provocat la destrucció de gran nombre de sepultures. Es pot dir sens temor d'exagerar, però sí amb gran sentiment, que la necròpolis ha estat reduïda a quasi la meitat del que fou antany. I a això hem d'afegir el deplorable estat del que es conserva: no hi ha cap hipogeu que no tenguí brutor; molts ja n'estan plens fins a dalt. Quan algú necessita fer del cos, aquell és el lloc ideal. Cada dos per tres s'hi fan focs i tota classes d'animalades. Moltes tombes necessiten ser adequadament paredades i areglades; cauen a trossos, bocí a bocí. Fa uns quants anys la direcció del Museu va arreglar una sèrie d'hipogeus pròxim a l'edifici. Com que no se n'ha

ocupat més, la valla metàl·lica que hi posaren està per terra i els aHots han pintarrutxat unes quantes tombes convertint-les en un *club* (és lògic que justament triassin aquelles ja que eren les úniques que estaven presentables). De saquejadors no en parlem, perquè ja no hi queda res codiciable.

¿Què ha esdevingut el cementiri púnic tal vegada més important del món i sens dubte el més important d'Espanya, per la seua riquesa d'objectes i per... la seua extensió?

Baldament ja de forma desordenada i esbargida, es trobaven sepultures púniques a terrenys tan llunyans de

Vista general de la part de destrossa més considerable de la necròpolis.

la necròpolis (entenguem-nos, el que normalment considerem necròpolis) com l'avinguda Espanya.

¿Quantes no ha estat les cases en el subsòl de les quals no es trobassin restes arqueològiques importants? Els propietaris sovint procuraren amagar-les i fer-les desaparèixer al més prest millor, no' fos cosa que els n'aturassin l'edificació.

Hem d'assenyalar que tota la zona compresa entre la Via Romana i l'avinguda Espanya fou un importantíssim camp arqueològic, arrasat per complet sense haver estat mai ben estudiat. Per donar-ne una idea, a la Via Romana (antiga via d'aquesta època) es descobrí un pou amb més de dues-centes figuretes representant la deessa cartaginesa Tànit; això i el fet que prop d'aquell lloc es posassin al descobert les restes d'una important edificació, segurament púnica (molt semblant al santuari fenici de Tell Es Safi) feren sospitar la presència d'un temple dedicat a Tànit al llavors director del Museu Arqueològic J. M. Mañá de Angulo.

També, a la citada via, fou trobada una estela sepulcral dedicada a L. Oculaci. Això féu suposar que en aquell lloc tenia un important mausoleu, al qual devien pertànyer les estàtues romanes del Portal de ses Taules.

El lloc ocupat actualment per l'edifici de les monges de la Consolació, el tret corresponent de la Via Púnica, el Crèdit Balear i fins l'avinguda Espanya foren l'emplaçament d'una importantíssima factoria de ceràmica, de la qual es trobaren el forn intacte, innumbrables peces —algunes tarades— i peces de ceràmica grisa (una ceràmica de gran importància i d'origen discutit). Quantes coses no hauria aclarit un estudi detallat d'aquell taller!

Havent ja vist com la ignorància d'uns ha condemnat quasi la meitat de la necròpolis a una mort ràpida i la incompetència d'altres està condemnant l'altra meitat a una mort menys ràpida però no menys efectiva, baldament es tracti d'un monument nacional indiscutible i indiscutit, quant fàcil no és imaginar el tràgic destí de les restes púniques i romanes esbargides per tot el sòl de l'illa. Quasi no val la pena esmentar ses Fontanelles, el santuari paleocristià, de Santa Agnès, i el santuari púnic d'es Cuieram, aquests dos darrers també monuments nacionals.

Si ve a Eivissa algú de fora aficionat a la història, estirat per escrits sobre la importància de l'illa, aquest serà el trist quadre, per ara sense solució previsible, que se li presentarà de l'arqueologia eivissenca.

JOAN RAMON TORRES

L'advocació de la Verge de Montserrat a Aubarca

Heretàrem dels nostres passats de terres catalanes, juntament amb la nostra estimada llengua, una ferma devoció a la Verge Maria. I. Macabich, quan tracta de les advocacions amb què és honorada la Mare de Déu, recorda, entre altres, la de la Verge de Montserrat. Comenta quant arrelada estava, a les nostres illes, la devoció a la Verge Moreneta, Patrona de Catalunya. I escriu: «Y no ha desaparecido, por el favor de Dios, esta simpática devoción en nuestra Isla.»

El poble d'Aubarca fou un interessant focus de tan autèntica devoció catalana.

A Sant Mateu, cap a l'any 1886, hi havia, a la parròquia, una imatge que reproduïa ben fidelment la Verge Moreneta i la Muntanya Santa. L'havia regalada la família de Can Toni d'en Xicu (Gorra), que també regalà un retaule i una taula d'altar. Això encara hi és, però la imatge va perillar en la guerra civil.

Hi ha, a l'Arxiu de Sant Mateu, tres toms d'un llibre que es titula *Año Virgíneo*. L'obra sencera comprenia quatre toms. En manca el segon. L'autor és D. Esteban Dolz, catedràtic de Teologia de la Universitat de València. Fou editat a Barcelona a la impremta de Teresa Piferrer, plaça de l'Àngel, l'any 1759. En el dit llibre, hi ha molts exemples i còpia d'exhortacions. A l'Index, hi ha miracles i favors autèntics de la Verge de Montserrat, assenyalats amb llapis; la qual cosa indica que, en la predicació, se'n serviren els rectors de la parròquia.

Ara encara, molts són els d'Aubarca que conserven aquesta devoció a la Verge de Montserrat. I, si van a Barcelona, no deixen de visitar el seu Santuari.

L'Año Virgíneo, del que hem parlat, també porta la llegenda de Fray Juan Guarín, el Fra Garí del nostre cançoner. Aquesta llegenda, l'autor de *L'Año Virgíneo* la posa com a fet històric succeït «por los años del Señor de ochocientos ochenta y ocho, siendo Conde de Barcelona Jofre Velloso», o sigui, Guifré el Pilós.

Hi ha algunes diferències de detalls entre la llegenda del cançoner eivissenc i la versió del dit *Año Virgíneo*.

La nostra llegenda diu que «el dianye el va anar a veure (a Fra Garí) —en forma d'un bon senyor—, diguent-li que li seria —bon amic i companyó». *L'Año Virgíneo* ens en parla.

La nostra cançó de Fra Garí diu que l'ahota de la llegenda «era fia d'un comte». L'autor de *L'Año Virgíneo* escriu que el comte era Guifré el Pilós.

En la llegenda que coneixem a Eivissa, i recollida per I. Macabich, el dimoni és qui aconsella Fra Garí que degolli la filla del comte. No així, en *L'Año Virgíneo*.

En la versió de *L'Año Virgíneo*, l'infant que, per transmissió de Déu, va parlar a Fra Garí dient-li que estava perdonat de Déu, tenia tres mesos, i en la llegenda eivissenca, només tres dies.

A. C.